

Peter Stein:

Att läsa Hayek

Friedrich von Hayek tilldelades Nobels ekonomipris 1974. Han delade det detta år med Gunnar Myrdal. Vid banketten som följde uttryckte Hayek sin uppskattning över att Nobelpriset delas ut utan att följa vetenskapens "moderiktningar". Beviset, som han såg det, var att han själv erhöll priset trots att han företrädde "så omoderna uppfattningar". Men över tio år har gått sedan dess och det vetenskapliga modet har svängt. Därmed har ett ökande intresse åter riktats mot Hayek själv. Peter Steins' bok *Att läsa Hayek* utgiven av Timbro förlag är ett uttryck för detta. Tidigare har förlaget med samma formulering uppmärksammat Karl Popper. Denne har många tankar som tangerar Hayeks.

Titeln på skriften inrymmer två tolkningar, beroende på om man lägger betoningen på det sista eller näst sista ordet. "Att läsa Hayek" antyder en relativistisk utgångspunkt – en kritisk granskning av Hayek relaterad till andra ekonomer och samhällsvetare. Det finns förvisso inslag av en sådan ansats hos Stein, men den andra tolkningen av titeln ger en bättre helhetsbild av Steins skrift. Stein har skrivit "Att läsa Hayek". Utgångspunkten är absolut och kräver inte att Hayek relateras till andra vetenskapsmän.

Steins skrift skall ses som ett försök att referera och sammanställa Hayeks tankar på ett kortfattat sätt. Utgångspunkten skulle också kunna inrymma behovet att tolka Hayek, något som var populärt, när motsvarande intresse riktades mot Marx på vänstervindens tid. I Hayeks fall blir detta inte aktuellt. Ett skäl är att Hayek själv är synnerligen tydlig i sina formuleringar. Ett annat skäl är att Hayeks "logiska mall" i grunden är mycket enkel. Det är svårt att beskylla Hayek för metafysik. Hayek behöver inga uttolkare även om han ibland, som i sin kapitalteori, kan vara svårtillgänglig.

Att läsa Hayek är som sagt utgiven av Timbro förlag. I syftet för sin bokserie anger förlaget att den vill utgöra "ett forum för samhällskritik på marknadseko-

nomisk grund". Få om någon vetenskapsman personifierar en sådan ståndpunkt bättre än Hayek. Hayek är ekonomen som blir samhällsvetare i bred mening och samhällsdebattör.

Som ekonom har Hayek marknadsekonomi som en utgångspunkt i sin forskning. Hayek penetrerar marknadsekonomin "design"-problem. I mitten på 40-talet stiger han ut ur den snävare rollen som ekonomiprofessor. Han blir initiativtagaren till "Mont Pellerin Society" år 1947 – ett forum för klassiskt liberala värderingar. Han blir aktiv i att försöka forma världen som ett spelrum för marknads krafter och som sådan en samhällsdebattör.

På 40-talet ändrar också Hayeks vetenskapliga arbeten inriktning. Han lämnar ekonomens roll för samhällsvetarens. Emellertid lämnar han aldrig ekonomens utgångspunkt. Man kan utan överdrifter påstå att Hayek som samhällsvetare och samhällsdebattör blir förutsägbar om man läst på sin marknadsekonomiska teori och kombinerat den med libertarianska värderingar.

Det är intressant att se hur hans nobelprispartner Gunnar Myrdal egentligen valt samma väg och vid ungefärligen samma tidpunkt men på ett helt annat sätt valt att utvidga sin roll som ekonom. Medan Hayek blir "ekonomen som samhällsvetare" blir Myrdal "ekonomen och samhällsvetaren".

I forordet poängterar Stein, i Hayeks och Myrdals anda, att han bekänner sig till klassisk liberalism men att han försökt att inskränka egna uppfattningar. Låt mig nu närmare gå in på vad Stein finner värt att presentera om Hayek.

Stein följer tanken på att det grovt sett går att dela upp Hayeks författarskap på ekonomen och sedermera samhällsvetaren Hayek. Uppbrottet från att vara ekonom till att bli samhällsvetare markeras av *Vägen till trälldom* från år 1944. Denna ägnar Stein som en slags skiljelinje ett eget kapitel. Stein lyckas med att påvisa att det finns en kontinuitet snarare än ett trendbrott i Hayeks författarskap, en av skriftens förtjänster.

Hayeks ekonomiska arbete, menar Stein, kan i sin tur delas in i två faser. Fas

ett täcker åren 1925–1936. "Då ägnade han sig i första hand åt teknisk national-ekonomi, penningpolitik, konjunkturteori och kapitalteori". Under fas två, åren 1936–44, ägnar Hayek sig främst åt "mera övergripande frågeställningar som exempelvis marknadsekonomin funktionssätt jämfört med en centralplanerad ekonomi".

Om än kortfattat lyckas Stein med att ta fram Hayeks grundläggande tankegångar. Stein framför att förekomsten av ett informationsproblem – ett kunskapsproblem – i varje ekonomiskt system är av central betydelse för Hayek. Hayek blir föregångare i att betona s k transaktionskostnaders betydelse (för att använda en modernare terminologi) i den ekonomiska teorin. Kunskapsproblemet kan inte förbigås vare sig i förklarande teori eller i normativ teori. För den förklarande teorin blir följden att jämvikt måste uppfattas som ett tillstånd där perfekt förutseende föreligger. För den normativa teorin bli följden att försöka ge det ekonomiska systemet en "design" som reducerar informationsproblemet. Lösningen är för Hayek att beslutsfattandet måste decentraliseras och att priser får uttolka information d v s konkurrens garanteras. Detta kan i sin tur inte ske utan vissa institutionella arrangemang. Stein visar också att Hayeks kritiska inställning till den s k välfärdsteorin blir närmast en logisk följd. Välfärdsteorin bygger både på en för stark karikering av verkligheten och uppvisar en alltför ogrundad tilltro till statsinterventionism utifrån Hayeks bedömning. Informationsproblemet är också följdriktigt det viktigaste ekonomiska argumentet för Hayeks kritik av planekonomin möjligheter.

Stein påpekar vidare, dock närmast i förbifarten, att Hayek är medlem av den s k Österrikiska skolan. De centrala punkterna i denna skolas ansats sammanfattar Stein till: metodologisk individualism, metodologisk subjektivism, en alternativkostnadsansats samt marginalanalys. Sannolikt hade Stein vunnit på att låta detta tema stå mer i focus i beskrivningen av ekonomen Hayek. Jag skall återkomma till denna punkt.

Hayek kom till London år 1931. I kret-

sen av kritiker och anhängare av Keynes etablerade sig Hayek som en av kritiker-na. Stein redogör för Hayeks alternativ till Keynes; ett alternativ där kriser måste få sin gång för att en felallokering av resurserna inte skall inträffa och situationen i grunden förvärras. Hayek har fram till dags dato följt upp denna tanke och betonar dessutom inflationsbekämpningens roll.

Stein vill gärna se det så att Hayek hade en större klarsynthet än Keynes. En sådan tolkning är naturligtvis möjlig. När nu Stein för en gångs skull är inne på linjen att relatera Hayek till andra ekonomer bör det kanske tillfogas för balansens skull att även Hayek har kritiserats för felsyn. Sålunda anför Hicks i nr 31 av sina *Collected Essays* att han på 30-talet fann Hayeks tillvägagångssätt något förhastat. Hayek gick från att ha introducerat "tidens problem" alltför lättvindigt över till att anse att alla störningar var monetära. Som en monetarismens föregångare menade Hayek att om "money was kept neutral" skulle allt bli bra. Hicks anför att Hayek därmed i detta fall förbisåg osäkerhetens centrala roll. I stället för att följa Hayek valde han själv att närmare följa Myrdal och Lindahl.

År 1944, under brinnande krig, publicerade Hayek *Vägen till trälldom*. Som Stein påpekar är det en politisk skrift. Den tillägnas "socialisterna i alla partier". Bokens huvudtema kan uppfattas vara att uppmärksamma den ekonomiska frihetens nödvändighet för personlig frihet. Engagerat argumenterar Hayek att varje avsteg till förmån för planeringstanken, om än i vällovligt syfte, i längden gör bokens titel till verklighetens beskrivning.

Stein fångar upp den väv av argument som gör planekonomin till en outhärdlig vision i Hayeks händer. Den karaktäriseras t ex nödvändigtvis av enhetliga värdeskalar, central maktutövning, inskränkning i de mänskliga friheterna och informationsbrister. Stein sammanfattar skickligt Hayeks slutsatser, men lämnar Hayeks argumenteringar huvudsakligen åt sidan. Här finns ett skäl till att läsa *Vägen till trälldom* på egen hand. Då ser man också att boken är ett tidsdokument. Stein avslutar kapitlet med att föra fram

vissa citat ur recensioner och hänvisningar som inte helt saknar marknadsförarens blick.

Eftersom Stein delar Hayeks värderingar anser han sannolikt att Hayek "har" rätt. Låt mig ge några kommentarer utifrån den svagare utgångspunkten att Hayek "kan ha" rätt. Jag uppfattar *Vägen till trälldom* som en teoretisk bok i den bemärkelsen att verkligheten närmast tjänar syftet att illustrera de logiska följder Hayek tar fram ur sitt teoretiserande. På det teoretiska argumenterandets plan blir marknadsekonomin totalt överlägsen planekonomi. Paradiset ställs mot helvetet.

För Hayek är också valet kategoriskt. Låt mig citera: "Det finns ingen annan möjlighet än antingen en ordning styrd av marknadens personliga disciplin, eller en ordning, beroende av några få individers vilja; och de, som är ute för att förstöra den försträmda, hjälper medvetet eller omedvetet till att skapa denna tingens ordning" (s 231). Varje steg in i blandekonomin bjuder på en utveckling mot trälldom som hos Hayek blir mekaniskt, logiskt nödvändig. I *Vägen till trälldom* är nazismens Tyskland en logisk följd av de socialistiska, socialdemokratiska tankar som dominerade Tyskland med början på 1870-talet. En parallell till dagens Sverige föranleder mig att ha förhoppningen att Hayek "kan ha" rätt.

Är det inte också en risk för att teorins logiska följder blir en verklighetsfrämmande beskrivning av den ekonomiska vardagen. Låt mig citera igen: "I ett samhälle med fri konkurrens är det ingen ringaktning av en person, ingenting för hans känsla av människovärde stötande, om en speciell firma meddelar honom, att den inte har någon användning för hans tjänster eller att den inte kan ge honom något bättre arbete" (s 128). Detta följer av att Hayek teoretiskt visar att det är "opersonliga krafter" som gör personen överflödig. Men är det verklighetens problem?

Stein ägnar den sista delen av sin bok till att belysa Hayeks "senare" författarskap. Läsaren ges en sammanfattning huvudsakligen av *Constitution of Liberty* från 1959 och triologin *Law, Legislation*

and Liberty från 70-talet. Här är jag mindre bekant med det material Stein beskriver så jag har nöjt mig med att låta Stein vara min ciceron. Denna roll sköter han utmärkt. Jag uppmärksammas på både hur Hayek upprepar sitt budskap, kanske i en mer utmejslad form, och hur Hayek vidareutvecklar vissa centrala begrepp men också tar nya ansatser: Frihetsbegreppet utvecklas och kopplas närmare till institutionella arrangemang. "Likheten inför lagen" höjs upp till ledande rättsprincip. Hayek utreder tvångets karaktär. Den evolutionära historiesynen blir en viktig komponent i resonemangen. Framåtskridandet blir en optimistisk bild när det gäller att bejaka den mänskliga kreativiteten och spontaniteten. "Oskrivna" regler bör bli styrande principer. Fördelningspolitik är oförenlig med marknadsekonomi.

Kvar finns också Hayeks motstånd mot blandekonomin – "the muddle of the middle". Determinismen från *Vägen till trädedom* synes något nedtonad, men kopplad till "Public Choice"-skolans beskrivning av den politiska marknadens funktionssätt och von Mises tankar om interventionismens dynamik blir beskrivningen ändå tillräckligt hotande.

I ett kortfattat avslutande kapitel presenterar Stein "Kritik mot Hayek". Detta gör på mig ett gott intryck. Stein släpper något på "strupgreppet på läsaren" och dämpar att helhetsintrycket från hans och Hayeks politiska motståndare skall bli att man fått en propagandaskrift i händerna.

Som slutomdöme vill jag säga att Stein ger en skickligt sammansatt presentation av Hayek. Han stimulerar också sannolikt intresset att läsa Hayek. Kanske borde han lyft fram dennes relevans som ekonom idag mer och Hayeks syn på den ekonomiska krisen kunde getts större utrymme.

Även tankar om Hayek som relevant metodolog borde utvecklats. Hans förankring i individualismen har i det sammanhanget som jag ser det två intressanta följdverkningar. För det första måste ekonomen fråga sig om inte beskrivningar av aktörer i ekonomin bör betona subjektiva drag i större utsträckning. Genom att karaktärisera aktören som en genomsnitts-

individ förloras många av Hayeks poänger som byggs på erkännanden av diversifieringen mellan människor. Hayek (och österrikarna) kan ses som nationalekonomins "hermeneutiker" och bör som sådana uppfattas som dagsaktuella. För det andra blir Hayek en slags Feurbendisk frihetskämpe inom nationalekonomin. Skall man följa honom måste mycken konventionalism ifrågasättas. Fördelarna med marknadens spontanitet bör också vara forskningsens.

Fil kand *Jan Peterson*
 Nationalekonomiska institutionen
 Lunds universitet